

UDK: 316.42:930.85:101.1

Akmal MAXMUDOV,

PhD, tadqiqotchi, Farg'ona davlat universiteti, Farg'ona, O'zbekiston
E-mail: a.maxmudov@mail.ru, <https://ORCID.org/0009-0003-1322-6586>

FarDU professori, falsafa fanlari doktori B.G'aniyev taqrizi asosida

O'ZBEK JAMIYATINING IJTIMOY TRANSFORMATSIYASIDA TARIXIY XOTIRA VA MODERNIZATSIYA JARAYONLARI O'RTASIDAGI DIALEKTIK MUNOSABATLAR

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston jamiyatida kechayotgan ijtimoiy transformatsiya jarayonlarida tarixiy xotira va modernizatsiya o'rtasidagi dialektik munosabatlarning ijtimoiy-falsafiy mohiyati tahlil qilinadi. Ilmiy izlanishlarda tarixiy xotiraning milliy o'zlikni anglash, madaniy vorislikni ta'minlash va ijtimoiy birdamlikni mustahkamlashdagi o'rni hamda modernizatsiyaning jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy institutlar transformatsiyasi va yangi qadriyatlar tizimi shakllanishiga ta'siri o'rganiladi. O'zbek va MDH olimlarining nazariy qarashlari asosida tarixiy xotira va modernizatsiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, qarama-qarshilik va uyg'unlikning dialektik mexanizmlari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari tarixiy xotira va modernizatsiya o'rtasidagi muvozanat O'zbekistonning barqaror taraqqiyot strategiyasining muhim omili ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Tarixiy xotira, modernizatsiya, ijtimoiy transformatsiya, milliy o'zlik, identiklik, tarixiy ong, ma'naviy meros, ijtimoiy taraqqiyot, dialektika.

ДИАЛЕКТИЧЕСКИЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ И ПРОЦЕССОВ МОДЕРНИЗАЦИИ В СОЦИАЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ УЗБЕКСКОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация

В данной статье анализируется социально-философская сущность диалектических взаимоотношений между исторической памятью и процессами модернизации в условиях социальной трансформации современного узбекского общества. Особое внимание уделяется роли исторической памяти в формировании национального самосознания, обеспечении культурной преемственности и укреплении общественной солидарности, а также влиянию модернизации на общественное развитие, трансформацию социальных институтов и становление новой системы ценностей. На основе теоретических подходов узбекских и ученых стран СНГ раскрываются механизмы взаимосвязи, противоречивости и гармонизации исторической памяти и модернизационных процессов. Результаты исследования свидетельствуют о том, что поддержание баланса между исторической памятью и модернизацией выступает важным условием устойчивого развития Республики Узбекистан.

Ключевые слова: Историческая память, модернизация, социальная трансформация, национальная идентичность, самосознание, историческое сознание, духовное наследие, общественное развитие, диалектика.

DIALECTICAL RELATIONS BETWEEN HISTORICAL MEMORY AND MODERNIZATION PROCESSES IN THE SOCIAL TRANSFORMATION OF UZBEK SOCIETY

Annotation

This article examines the socio-philosophical nature of the dialectical relationship between historical memory and modernization processes within the context of the ongoing social transformation of Uzbek society. Particular attention is paid to the role of historical memory in shaping national self-awareness, preserving cultural continuity, and strengthening social cohesion, as well as to the impact of modernization on societal development, the transformation of social institutions, and the formation of a new value system. Drawing upon the theoretical perspectives of Uzbek and CIS scholars, the study reveals the dialectical mechanisms of interdependence, contradiction, and harmonization between historical memory and modernization. The findings demonstrate that maintaining a balanced interaction between historical memory and modernization constitutes a crucial prerequisite for the sustainable development of Uzbekistan.

Key words: Historical memory, modernization, social transformation, national identity, self-awareness, historical consciousness, spiritual heritage, social development, dialectics.

Kirish. XXI asrda globallashuv, axborotlashuv va raqamli sivilizatsiya sharoitida milliy jamiyatlarning rivojlanishida tarixiy xotira va modernizatsiya jarayonlari o'rtasidagi munosabatlar alohida ahamiyat kasb etmoqda. Har qanday jamiyat taraqqiyoti o'z tarixiy tajribasi va madaniy merosiga tayanmasdan amalga oshmaydi. Shu bilan birga, zamonaviy taraqqiyot ehtiyojlari jamiyatdan yangicha institutlar, innovatsion tafakkur va modernizatsion yondashuvlarni talab qiladi.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan keyin milliy tarixni qayta tiklash, tarixiy xotirani mustahkamlash va

ma'naviy merosni asrashga qaratilgan keng ko'lamli siyosat yuritildi. Bir vaqtning o'zida iqtisodiy, siyosiy va madaniy modernizatsiya jarayonlari ham jadallashdi. Natijada tarixiy xotira va modernizatsiya o'rtasidagi murakkab dialektik munosabatlar yangi mazmun kasb etdi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi O'zbekiston jamiyatidagi ijtimoiy transformatsiya jarayonlarida tarixiy xotira va modernizatsiya o'rtasidagi dialektik munosabatlarning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini ochib berishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Akademik N. Jo'rayevning fikricha, tarixiy xotira jamiyatning o'zligini saqlab qoluvchi va taraqqiyot yo'nalishini belgilovchi muhim ma'naviy institut hisoblanadi [1]. Q. Nazarov esa tarixiy xotirani milliy qadriyatlar tizimining markaziy elementi sifatida baholaydi [2].

Nazariy manbalar sifatida o'zbek olimlaridan N.Jo'rayev, Q.Nazarov, E. Yusupov, A. Azizxo'jayev, M.Xayrullayev, T. Mahmudov, rus va MDH olimlaridan V.Stepin, A.Panarin, Yu. Levada, L.Gudkov, A.Gurevich, J.Toshchenko va boshqalarning asarlari tahlil qilindi.

Izlanishlarda tarixiy xotira va modernizatsiya kategoriyalari ijtimoiy-falsafiy tahlilning o'zaro bog'liq elementlari sifatida ko'rib chiqildi.

Tarixiy xotira – ijtimoiy taraqqiyotning ma'naviy asosi. Tarixiy xotira insoniyat taraqqiyoti davomida shakllangan ijtimoiy tajriba, qadriyatlar va ma'naviy merosning avlodlar o'rtasida uzatilishini ta'minlovchi mexanizm hisoblanadi. U jamiyatning kollektiv ongida mujassam bo'lib, milliy identiklikning shakllanishiga xizmat qiladi.

M. Xayrullayev tarixiy xotirani "millatning ma'naviy genetik kodi" sifatida tavsiflaydi [3, B. 56]. Uning fikricha, tarixiy xotira yo'qolgan jamiyatda ijtimoiy birdamlik va madaniy yaxlitlik ham zaiflashadi.

N. Jo'rayev tarixiy xotiraning uch asosiy funksiyasini ko'rsatadi:

- milliy o'zlikni saqlash;
- tarixiy vorislikni ta'minlash;
- taraqqiyot istiqbollari belgilash [1].

Tarixiy xotira orqali jamiyat o'zining tarixiy tajribasidan saboq chiqaradi va kelajak taraqqiyot strategiyasini shakllantiradi.

Modernizatsiyaning ijtimoiy-falsafiy mohiyati. Modernizatsiya jamiyatning an'anaviy shakllardan zamonaviy rivojlanish modeliga o'tish jarayonidir. U iqtisodiy, siyosiy, texnologik va madaniy sohalarini qamrab oladi. E.Yusupov modernizatsiyani ijtimoiy tizimning yangilanish va moslashuv mexanizmi sifatida izohlaydi [4]. Uning fikricha, modernizatsiya nafaqat moddiy taraqqiyot, balki ijtimoiy ongning transformatsiyasini ham anglatadi.

Rus faylasufi V.Stepinning ta'kidlashicha, zamonaviy modernizatsiya jarayonlari ilm-fan, texnologiya va madaniyatning yangi sintezini yuzaga keltiradi [5].

Tadqiqotda dialektik metod, tarixiylik va mantiqiylik birligi tamoyili, tizimli tahlil, komparativ yondashuv hamda sivilizatsion metodologiyadan foydalanildi.

Natijalar va muhokama. Bugungi O'zbekistonda modernizatsiya: iqtisodiy liberallashtirish; raqamli transformatsiya; ta'lim tizimi islohoti; fuqarolik jamiyati institutlari rivojlanishi kabi yo'nalishlarda namoyon bo'lmoqda.

Tarixiy xotira va modernizatsiya dialektikasi. Dialektik nuqta nazardan tarixiy xotira va modernizatsiya o'zaro qaramarqarshi emas, balki bir-birini to'ldiruvchi kategoriyalardir. A.Panarin fikriga ko'ra, modernizatsiya tarixiy an'analarni inkor etish emas, balki ularni yangi tarixiy sharoitlarga moslashtirish jarayonidir [6].

Tarixiy xotira modernizatsiyaning ma'naviy chegaralarini belgilaydi. Modernizatsiya esa tarixiy merosni zamonaviy mazmun bilan boyitadi.

Bu munosabat quyidagi dialektik modelda namoyon bo'ladi:

Tarixiy xotira → identiklik → ijtimoiy barqarorlik → modernizatsiya → yangi tajriba → yangilangan tarixiy xotira.

Shunday qilib, tarixiy xotira va modernizatsiya o'zaro ta'sir qiluvchi dinamik tizimni tashkil etadi.

O'zbek jamiyatida tarixiy xotira va modernizatsiya uyg'unligi. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda tarixiy xotirani tiklashga qaratilgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Jumladan:

- Amir Temur merosining qayta tiklanishi;
- jadidlar faoliyatining ilmiy o'rganilishi;
- milliy davlatchilik tarixining qayta baholanishi;
- tarixiy-madaniy obidalarni restavratsiya qilish kabi chora-tadbirlar tarixiy xotirani mustahkamlashga xizmat qildi.

Q. Nazarovning fikricha, milliy o'zlikni anglash va tarixiy xotirani tiklash modernizatsiyaning ma'naviy poydevorini yaratadi [2].

Ayni paytda iqtisodiy va siyosiy islohotlar jamiyatda yangi ijtimoiy institutlar va qadriyatlarni shakllantirmoqda. Bu esa tarixiy xotira va modernizatsiya o'rtasidagi uyg'unlikning amaliy ko'rinishi hisoblanadi.

MDH olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlar tarixiy xotiraning modernizatsiya jarayonlaridagi rolini chuqur yoritadi.

Yu. Levada tarixiy xotirani jamiyatning kollektiv identiklik mexanizmi deb hisoblaydi [7]. L.Gudkov esa tarixiy xotira va milliy identiklik o'rtasidagi bog'liqlikni ijtimoiy barqarorlikning muhim omili sifatida talqin qiladi [8].

J. Toshchenko modernizatsiya jarayonlarida tarixiy xotira yo'qolishi ijtimoiy dezorientatsiya va qadriyatlar inqiroziga olib kelishini ta'kidlaydi [9].

O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, modernizatsiyaning muvaffaqiyati tarixiy xotira bilan uyg'unlashgan holdagina barqaror natija beradi. Aks holda, modernizatsiya madaniy begonlashuv yoki identiklik inqirozini keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida tarixiy meros va innovatsion rivojlanishning uyg'unligi ustuvor tamoyil sifatida qaralmoqda.

Xulosa. Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

Tarixiy xotira jamiyatning ma'naviy yaxlitligini ta'minlovchi muhim ijtimoiy institut hisoblanadi.

Modernizatsiya jamiyatning yangilanishi va global rivojlanish jarayonlariga moslashuvining asosiy mexanizmidir.

Tarixiy xotira va modernizatsiya o'rtasida dialektik bog'liqlik mavjud bo'lib, ular bir-birini inkor etmaydi, balki to'ldiradi.

O'zbekiston tajribasi tarixiy meros va modernizatsiya uyg'unligining samarali rivojlanish modelini namoyon etmoqda.

Kelgusida tarixiy xotirani saqlash va modernizatsion islohotlarni muvofiqlashtirish barqaror taraqqiyotning muhim sharti bo'lib qoladi.

Tarixiy xotira va modernizatsiya o'rtasidagi muvozanatni saqlash milliy identiklikni mustahkamlash hamda globallashtirish sharoitida madaniy barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi.

ADABIYOTLAR

1. Jo'rayev N. Tarix falsafasi. Toshkent: Ma'naviyat, 2008. 416 B.
2. Nazarov Q. Qadriyatlar falsafasi. Toshkent: Faylasuflar milliy jamiyati, 2011. 280 B.
3. Xayrullayev M.M. Ma'naviyat va taraqqiyot falsafasi. Toshkent: O'zbekiston, 2010. 286 B.
4. Yusupov E. Ijtimoiy taraqqiyot falsafasi. Toshkent: Universitet, 2014. 296 B.
5. Stepin V.S. Teoreticheskoe znanie. Moskva: Progress-Traditsiya, 2003.S. 744
6. Panarin A.S. Iskushenie globalizmom. Moskva: Eksmo, 2002. 416 S.
7. Levada Yu.A. Stati po sotsiologii pamyati. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie, 2011. 512 S.
8. Gudkov L.D. Negativnaya identichnost. Moskva: NLO, 2004. 816 S.
9. Toshchenko J.T. Paradoksalniy chelovek. Moskva: Yuniti, 2008. 543 S.